

Academician, Academia Europeană de Științe și Arte, Salzburg, Austria, doctor habilitat în studiul artelor, profesor. Domenii de interes științific: muzicologie, istoria științei. Lucrări publicate: *Lilia Amarfii – prințesa operetei*, București: ed. Enciclopedică, 2002; *Opera Moldovei*, Chișinău: Ediție enciclopedică, 2013; *Maria Cebotari. Stea rătăcitoare*, Chișinău: Prut Internațional, 2015; Ghilaș, V.; Dănilă, A. *Soprana Anastasia Dicescu*, Chișinău: Epigraf, 2018 etc.

Aurelian DĂNILĂ

SAGA FAMILIEI RAHMANINOV ȘI LEGĂTURA EI CU ALEXANDR ZILOTI

Prea puțini știu că marele interpret și pedagog Alexandr Ziloti (1863–1945), născut în regiunea Harkov, are rădăcini basarabene, că unchiul său, adică fratele tatălui, Ioan Matei Ziloti, a fost mareșalul nobilimii din ținutul Chișinăului. Renumitul dirijor și pianist a făcut studii la Conservatorul din Moscova, avându-i ca profesori pe N. Zverev, S. Taneev, N. Rubinștein, dar și pe P. Ceaikovski, de care l-a legat o strânsă prietenie. Și-a perfecționat măiestria cu F. Liszt, despre care recunoscătorul elev a scris elogios în „Amintirile” sale. A fost căsătorit cu fiica cunoscutului colecționar și mecenat P. Tretiakov. Când a început revoluția din 1917, A. Ziloti era conducătorul muzical al vestitului teatru „Mariinski” din Petersburg. În februarie 1917, sub bagheta sa, la „Mariinski”, susținea un concert de vioară George Enescu. A fost arestat la ordinul lui A. Lunacearski și trimis pentru o scurtă perioadă la închisoarea „Кресты”. În 1922, A. Ziloti a emigrat în SUA, ajungând unul din cei mai mari pianiști și dirijori din lume.

Alexandr Ziloti este văr drept pe linie maternă cu marele compozitor și dirijor Serghei Rahmaninov, căruia i-a fost și elev la Conservatorul din Moscova. Serghei Rahmaninov este un

alt nume mareț, a cărui obârșie se trage de prin părțile noastre.

Se știe că, fiind căsătorit de trei ori, Ștefan cel Mare a avut copii cu fiecare soție, dar și odrasle nelegitime. Prima nevestă, Evdochia, fiica cneazului de Kiev Simion Olelkovici, îl naște în 1464 pe Alexandru, iar în 1466, pe Elena, care va deveni cneaghină a Moscovei. Cea de a doua soție, Maria de Mangop, naște trei copii: Bogdan, Iliăș și Petru. Primii doi aveau să moară la o vârstă fragedă (despre Petru se mai spune că ar fi fost nelegitim). În 1478 domnitorul Moldovei se căsătorește pentru a treia oară. Soție îi devine Maria Voichița, fiica lui Radu cel Frumos, voievodul Munteniei. În 1481 se naște Bogdan-Vlad care moștenește, în 1504, scaunul domnesc și devine cunoscut sub numele de Bogdan cel Orb. Bogdan-Vlad a avut o soră, Maria. Din alte legături sentimentale se mai cunosc Petru Rareș (devenit ulterior domnitor), două fete măritate cu nobili din Polonia și un fiu, Ion.

Anume acest Ion, în 1490 (se mai presupune și 1491), vine cu doi feciori ai săi, Vasile și Ion, la Moscova, la sora sa Elena, care era căsătorită deja de câțiva ani cu Ivan cel Tânăr, fiul țarului Ivan Vasilevici. Trista istorie a Ele-

nei se cunoaște, amintim doar că după moartea prematură a soțului ei Ivan cel Tânăr, Dimitrie, fiul Elenei și nepotul lui Ivan al III-lea și al lui Ștefan cel Mare, devine moștenitor al tronului. Însă după a doua căsătorie a lui Ivan Vasilievici cu grecoica Sofia Paleologu, și după nașterea feciorului lor Vasilii, dar și în urma intrigilor de la curte, Elena va muri în închisoare, în 1502, iar peste șapte ani, în vârsta de 25 de ani, se va despărți de cei vii și fiul ei, Dimitrie (există o versiune cum că ar fi fost otrăvit de grecoaică).

Ion a sosit în Rusia fără permisiunea Mare-lui cneaz. Există însă o lege a lui Ivan al III-lea, potrivit căreia un străin poate veni la Moscova numai după ce devine posesorul unui document special. Supărarea lui Ivan Vasilievici a fost mare, drept urmare fiind trimiterea lui Ion în orașul Uglici, unde locuia fratele suveranului, Andrei Vasilievici. Aici, în Uglici, aspetele moldovean, devenit în scurt timp Ivan cu porecla „Vecin”, s-a stabilit cu cei doi feciori ai săi. (După o versiune, porecla de „Vecin” provine dintr-o discuție pe care a purtat-o domnitorul Moldovei cu feciorii săi în timpul împărțirii unei moșii. Când Ion întrebase cam pe unde sunt pământurile repartizate lui, Ștefan cel Mare ar fi spus că el, Ion, va fi vecin cu Bogdan. De atunci Ion purta porecla de „Vecin”. Cu ea a și venit în Rusia).

Andrei Vasilievici l-a primit mai mult sau mai puțin binevoitor, oferindu-i câteva sate, moșii, care ulterior au fost înscrise ca proprietate a Rahmaninovilor. Feciorii lui Ivan Vecin erau porecliți în Uglici „Voloh” (Ion în Rusia devenise, ca și tatăl său, Ivan) și „Rahman” (Vasile). Porecla „Voloh” (Valahu) venea de la Valahia, iar care ar fi originea poreclei „Rahman” e greu de spus. Am putea fi de acord cu presupunerea unuia din reprezentanții familiei Rahmaninov, care afirmă că „rahman” sau „rahmanin”, după dicționarul lui Dal, ar însemna în unele regiuni ale Rusiei – „vesel”, „vorbăreț”, în alte localități

Alexandr Ziloti și Serghei Rahmaninov

– „bun la inimă”, „slab de caracter”. Nu este exclusă că porecla lui Vasile provine de la o trăsătură a caracterului său. Cert însă este că de la acest Vasile Rahman, nepotul direct al domnitorului Moldovei Ștefan cel Mare, pornește arborele genealogic al Rahmaninovilor. În registrul genealogic al timpului se menționează, printre altele, că, până în 1751, pe stema de familie a Rahmaninovilor era zugrăvit un cap de taur – stema statului moldav.

Odată cu venirea lui Vasilii al III-lea, feciorul lui Ivan Vasilievici și al Sofiei Paleologu, la cârma statului, situația Rahmaninovilor se complicase, deoarece Marele Cneaz, în mod intenționat, îi ținea pe aceștia din urmă mai departe de Moscova și sub o supraveghere specială, ca să nu apară în preajma curții rude de-ale fostei țarevne Elena și ale fiului ei, Dimitrie.

După moartea lui Vasilii al III-lea, în statul rus începe o perioadă de incertitudine provocată de diverse intrigă, de venirea la conducere a Elenei Glinskaia, apoi a lui Ivan Groznâi. Anii treceau și, îndepărtați de centru, Rahmaninovii se transformau din familie de neam domnesc în intelectuali provinciali obișnuiți. Mai târziu însă, judecând după mărturiile unuia din Rahmaninovi, Perfilii, dar și în urma studierii „Datelor istorice despre obârșia nobililor Rahmaninov”,

lucrare publicată în 1895 la Kiev, aflăm că de-a lungul deceniilor și secolelor Rahmaninovii și-au spus cuvântul mai ales în domeniul militar.

Carierea militară a început chiar de la Vasile, poreclit „rahman”, au urmat Andrei și Ivan, cel din urmă făcându-și slujba cu mult succes în Kiev. Pe parcursul anilor, numeroși Rahmaninovi, discipoli ai celor amintiți, și-au făcut serviciul militar în calitate de ofițeri superiori, alții trecând în retragere și devenind apoi chiar voievozi. Prin diferite isprăvi s-au evidențiat colonelii Dei Ivanovici, Nazar Mihailovici, Fiodor Timofeevici, Anisim Grigorievici și alți reprezentanți ai familiei Rahmaninov. Primind moșii drept răsplată „pentru serviciul sârguincios”, dar și „pentru devotamentul pentru țară și Patrie”, Rahmaninovii puteau fi întâlniți pe la mijlocul secolului al XVIII-lea în Reazan, Voronej, Kursk, Tambov și în alte regiuni ale Rusiei.

E de menționat faptul că frații Fiodor și Gherasim Rahmaninov au participat activ la înfăptuirea loviturii de stat din 24-25 noiembrie 1741, în urma căreia tronul Rusiei a fost ocupat de Elizaveta Petrovna. Împărăteasa n-a ezitat să le mulțumească devotaților soldați, avansându-i în grad, dându-le noi moșii și declarându-i printr-un ukaz special „nobili superiori ai Curții” – titlul cu drept de moștenire și pentru copiii acestora, dar și pentru cei ce urmau să se nască din neamul lor.

În afară de militari, găsim la Rahmaninov și un savant cu renume, Ivan Rahmaninov, profesor al Universității din Kiev, al cărui tată, tot Ivan, fusese cu regimentul său prin Silezia, Saxonia, Boemia, ajunse până în Bavaria. Iar în 1845 acesta luptă împotriva turcilor pe teritoriul Moldovei sub conducerea generalilor Liprandi și Șoimanov. În 1856, tânărului savant Ivan Rahmaninov, despre care amintisem, în urma susținerii disertației cu tema „Baza teoriei mișcării relative”, i se conferă gradul de doctor în studii

matematice și astronomice. De câteva ori este ales decan al Facultății de fizică și matematică a Universității din Kiev, prorector, iar în 1881 devine rector al acestei instituții. Autor a mai multor lucrări științifice, Ivan Rahmaninov a fost decorat cu cele mai înalte distincții ale timpului.

Mulți dintre Rahmaninovi, chiar militari fiind sau având o altă ocupație, manifestau un viu interes pentru literatură, artă sau muzică.

O atenție deosebită merită un alt Ivan Rahmaninov, fiul aceluși Gherasim care a participat la amintita lovitură de stat. Ivan Gherasimovici, care toată viața a făcut slujba militară, fiind obsedat de literatură, a lăsat numeroase traduceri, dar și lucrări originale. A fost preocupat de creația lui Voltaire (pe care a tradus-o integral), propagând filosofia acestuia și considerând-o fără egal în domeniu.

Începând cu 1790, când Ivan Gherasimovici Rahmaninov se făcuse proprietarul unei tipografii în Petersburg, unde au văzut lumina tiparului numeroase lucrări ale lui Mersier, Miller, ale altor enciclopediști progresiști. Se știa personal cu I. A. Krâlov și G. R. Derjavin, dar era și apreciat de aceștia ca „un foarte bun literat”. Într-un timp, Ivan Andreevici Krâlov edita împreună cu I. G. Rahmaninov jurnalul „Politica duhov”, iar când acesta din urmă, retras din armată, se mută cu traiul în satul Kazinka din gubernia Tambov, marele fabulist nu uită să-l viziteze cu regularitate.

I. Rahmaninov transferase în Kazinka și tipografia sa. După publicarea cărții cu „toate operele, până acum netraduse în limba rusă, ale domnului Voltaire...” începe un scandal care se termină cu distrugerea tipografiei și arderea exemplarelor care mai rămaseră în depozit.

Revoluția franceză și executarea regelui Ludovic al XVI-lea au creat un mare disconfort la curțile europene. Și Ecaterina a II-a, liberală până la acel eveniment istoric, susținătoare a tot

ce era nou în știință și literatură, de data aceasta, speriată de unii „prieteni” ai lui I. Rahmaninov, a ordonat ca tot ce este editat în Kazinka din creația lui Voltaire sau a altor francezi să fie distrus. În felul acesta, au fost arse peste 500 de cărți ce se aflau în depozit, printre care trei denumiri traduse de Rahmaninov: „Operele alegorice, filozofice și critice ale domnului Voltaire”, „Ura învinsă prin dragoste” și „Testamentul politic al domnului Voltaire”.

Un alt fiu al lui Gherasim Rahmaninov, Alexandr, tot militar, era un violonist excelent. Se retrage de timpuriu din armată și, împreună cu soția, se stabilește în localitatea Znamenskoie, gubernia Tambov, unde organizează un cor și o orchestră de muzică populară. Moare în floarea vârstei în urma unei răceli. Feciorul lui Alexandr, Arkadii, gusar, aghiotant al generalului Vranghel, a preluat de la părinți aptitudinile muzicale, devenind un pianist virtuos, care trezea curiozitatea și admirația multor muzicieni profesioniști ce veneau în turneu la Tambov. Când se afla la Petersburg, Arkadii Rahmaninov era invitat întotdeauna la contele Veliegorski pentru a participa la seratele muzicale, renumite în capitală. Avea și lucrări proprii, unele din ele fiind chiar editate.

Arkadii Alexandrovici Rahmaninov a fost să fie bunicul, prin fiul său Vasile, al marelui compozitor și pianist al secolului al XX-lea, Serghei Rahmaninov, nepot cu mulți de „stră” înainte și al domnitorului Moldovei Ștefan cel Mare.

Unul dintre Rahmaninovii de la sfârșitul secolului trecut a încercat să elaboreze arborele genealogic al familiei, recunoscând că pot fi omiteri și inexactități. Ultimele „crenguțe” din vârful acestui arbore genealogic astăzi se află în Elveția, unde locuiesc descendenții genialului muzician, deci și ai celui care a fost și este mândria națiunii noastre – Ștefan cel Mare și Sfânt.

Prin urmare, Alexandr Ziloti și Serghei Rahmaninov au același bunic – Arcadii Rahmaninov, militar și excelent muzician, care, printr-o linie dreaptă (vezi arborele), vine direct de la Ștefan cel Mare. Deci, constatăm că marele pianist și dirijor de renume mondial, despre care se știe mult mai mult în Statele Unite decât în Rusia (o afirmă chiar și rușii), a rămas să fie descoperit și la baștina neamului său. Îi suntem recunoscători istoricului și scriitorului Iurie Colesnic, care îl amintește în „Basarabia necunoscută” (vol. 9), provocând cercetătorii în vederea studierii rădăcinilor și a creației genialului muzician, menționat și de Nicolae Iorga în jurnalul „Revue Historique de Sud-Est Europeen”, dar și de G. Bezviconi în „Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru”. În ultimii ani, în Rusia, au apărut trei cărți, avându-i autori pe E. Maļteva, A. Harkovski, S. Grohotov, despre activitatea ilustrului muzician și un articol amplu, semnat de Dm. Kițenko, care menționează originea basarabeană a pianistului și dirijorului Alexandr Ziloti. Sperăm că se va găsi și la noi un cercetător, care să se preocupe de studierea familiei Ziloti, lucrare care s-ar încheia cu un arbore genealogic ca acel al lui Serghei Rahmaninov.

Note și referințe bibliografice:

1. Рахманинов, П. *Исторические данные о роде Рахманиновых*. Киев, 1985.
2. Бэлза, И. Ф. *С. В. Рахманинов*. Москва: Музгиз, 1947.
3. Алексеев, А. Д., *С. В. Рахманинов Жизнь и творческая деятельность*. Москва: Музгиз, 1954.
4. Рахманинов, С. В. *Письма*, Москва: Музгиз, 1955.
5. Бажанов, Н. *Рахманинов*. Москва: Молодая гвардия, 1962.

Saga familiei Rahmaninov și legătura ei cu Alexandr Ziloti

Rezumat. Unul din momentele puțin cunoscute se referă la faptul că Ștefan cel Mare ar fi bunicul unuia din muzicienii iluștri ai secolului al XX-lea – Serghei Rahmaninov. Acest lucru îl aflăm din „Datele istorice cu privire la originea nobililor Rahmaninov”, lucrare publicată la Kiev în anul 1895, cu privire la preocupările multor reprezentanți ai familiei Rahmaninov, care au activat, în special, în sfera științei militare, literaturii și muzicii. De familia Rahmaninov este legat și numele marelui interpret și pedagog Alexandr Ziloti, la rândul său având rădăcini basarabene.

Cuvinte-cheie: Ștefan cel Mare, Rahmaninov, Ziloti, fiu, nepot, muzică, soldați, concert, pianist, complot, Ecaterina.

The Rahmaninov family saga and its connection with Alexandr Ziloti

Abstract. The less known thing that Ștefan cel Mare is a grandfather of one of the greatest musicians of the XX century – Sergey Rachmaninov. We learn from „Historical data on the origin of the nobles Rachmaninov” published in Kiev in 1895 of the occupation of many generations of the Rachmaninov, who worked especially in the fields of Military Science, Literature and Music. Rahmaninov is also associated with the name of the great interpreter and pedagogue Alexandr Ziloti, with Bessarabian roots.

Keywords: Ștefan cel Mare, Rahmaninov, Ziloti, son, nephew, music, soldiers, concert, pianist, complot, Ecaterina.